
R a s p r a v e

Sveučilište u Zagrebu
Teološki fakultet "Matija Vlačić Ilirik"
e-mail: ksenija.magda@gmail.com

UDK: 226.3:22.06
Pregledni znanstveni rad
Primljeno 12/2012.

JER SE BOJAHU... MARKO 16,8 KAO TIPIČAN ZAVRŠETAK JEDNE PRISPODOBE

Ksenija Magda, Zagreb

Sažetak

Ovaj članak predlaže čitanje Markova evanđelja kao prispodobe i pokazuje kako se to može opravdati iz 'nesretnog' završetka u 16,8. Takvo čitanje sugerira da je Marko kanio, povodeći se Isusovim načinom učenja – dakle žanrom koji je poznao otprilike – pisati prispodobu, a nije smišljao novi žanr. Markov povod pisanja tad bi se lako vidio u nedostatku svjedočanstva Crkve u protusemitskom okruženju i (protukršćanskom) Rimu šezdesetih godina prvog stoljeća. Kršćanska je zajednica u Rimu na kušnji da zanimi od straha pred Cezarom.

Svjesni činjenice da ovakav prijedlog zahtijeva obuhvatnu argumentaciju, ovdje smo odabrali tri bitna strukturalna elementa u Evanđelju i pokazali kako oni pridonose gledanju Markova teksta kao prispodobe. Marko 4 tako postaje Markov poziv i upozorenje slušateljima da se paze prispodoba i dobro slušaju i razumiju što im se poručuje. Prolog sugerira da početak Radosne vijesti neće imati dobar završetak ako Markovi slušatelji ne budu čuli što im poručuje Isus, a onda i Marko, te ako se ne obrate, a kratak završni izvještaj o Uskrsu treba razumjeti kao punch line, završni udarac dobre prispodobe: Markovi su slušatelji s razlogom ljuti na nemoguć završetak "evanđelja", no trebali bi pogledati sebe i prepoznati da bez njihova hrabrog svjedočanstva Evanđelje Isusa Krista ne može imati sretan završetak.

Ključne riječi: Evanđelje po Marku, Marko 16,8; prispodobe, prispodoba o sijaču, evanđelje, svjedočanstvo.

UVOD

Nijedno evanđelje nije kratko kao Markovo. Nazivali su ga pričom, dramom pa čak i scenarijem za film. Nekoć samo tolerirano, danas ga više nego druge knjige Novoga zavjeta hvale zbog funkcionalne priče koja plijeni akcijom i jednostavnošću, s kojom se lako identificirati.¹ Jedina, pa ipak vrlo značajna sitnica koja kvari dobar dojam, nesretni je izvorni završetak Evanđelja. Danas se struka gotovo jednoglasno slaže da je Marko 16,8 posljednji Markov redak, a to nikako nije očekivani *happy end*, kakav bi bio dostojan Radosne vijesti o "Isusu Kristu, Sinu Božjemu".² Marko opisuje žene koje su svjedokinje Kristova uskrsnuća, ali obuzete strahom bježe s lica mjesta i *nikome* ne govore o toj zapanjujućoj vijesti. Nikome nije jasno zašto bi Marko takvo što učinio pa su uobičajene teorije o slučajno nedovršenom djelu.³

Tko čita priču, može suosjećati s urednicima koji su vjerojatno Marku nadodali pošten završetak i od njega stvorili Evanđelje.⁴ No, može li se razumjeti i ono što nam je Marko ostavio? Je li moguće zamisliti razlog zbog kojeg bi on upravo htio tako tajanstveno završiti svoje Evanđelje?

U svojem će velikom novijem komentaru R. T. France ustvrditi da su ovakva pitanja nevažna pa i kad pitamo koja je svrha Markova evanđelja. On piše:

Većina će se autora zadovoljno složiti da je Markov razlog jednostavno pisati o Isusu i koristiti se informacijama koje su mu bile na raspolaganju, da je taj proces zatim bio vođen nekim osobnim ciljevima i okolnostima Crkve u kojoj je pisao, ali da pri tome ni jedna od njih nije bila dovoljno dominantna da bi bila (svjesno ili nesvjesno) povod za pisanje knjige.⁵

S druge strane, teško je zamisliti da bi itko bio zadovoljan takvim stajalištem dok se Markovo evanđelje istodobno naziva izvanrednim narativnim postignućem. Takav bi se stav mogao prihvatiti jedino ako se priklonimo ranoj crkvenoj tradiciji i ranim piscima, koji su Markovo djelo smatrali manje vrijednom

¹ R. T. France, *The Gospel of Mark*. Grand Rapids/Carlisle: Eerdmans/Paternoster, 2002., 15-18.

² *Isto*, 685-688.

³ *Isto*, 684.

⁴ Najraniji svjedok u prilog dužem završetku Marka je kodeks W iz 5. st.; *Isto*, 686.

⁵ *Isto*, 23; U radu ću osobno prevoditi engleske i njemačke citate da čitateljima olakšam posao.

kompilacijom tradicionalnih materijala i koje je tek donekle povijesno pouzdano.⁶ No, premda se danas s pravom inzistira da svaki tekst svojim objavljivanjem dobiva vlastiti život neovisan o autoru i okolnostima, i premda smo se pomoću narativnog pristupa Marku pomaknuli u razumijevanju teksta, znamo da pisci, pa i oni novozavjetni, ne bi pisali neko štivo a da pritom nemaju svjesnu ili barem donekle svjesnu nakanu. Ni u Markovu slučaju ne možemo sa sigurnošću rekonstruirati povijesne okolnosti nastanka osim ako ne prihvatimo tradiciju. Tako predlažemo za ovu vježbu prihvatiti kao načelno vjerodostojno svjedočanstvo Crkve da bismo provjerili na koji bi se način tada otvorila naracija kao kerigma Crkvi. Želimo ovdje predložiti da žanrovsko čitanje Marka kao prispodobe otvara mogućnost da Marko 16,8 postane presudni *punch line* Markova evanđelja.

Dakle, ovaj je članak neka vrsta *hommagea* povijesno-kritičkoj metodi tumačenja evanđelja, jer se koristi povijesnom rekonstrukcijom i redakcijskom kritikom za svoje polazište. Nasuprot suvremenim zahtjevima, još je uvijek dovoljno mjesta za to u proučavanju Novoga zavjeta. James Dunn, jedan od vodećih britanskih bibličara, ovako zahtijeva:

Zadatak što je moguće detaljnijeg pojašnjenja povijesnog konteksta, krucijalan je za egzegezu: što potpunije i s više empatije možemo ući u povijesni kontekst nekog teksta, to je vjerojatnije da ćemo razumjeti taj tekst, njegov karakter i teologiju, da ćemo shvatiti nakanu onoga/onih koji su odredili taj karakter i teologiju.⁷

U tu ćemo svrhu povjerovati da rani kršćanski vođe nisu kanili obmanuti svoje čitatelje te da su tradicijske tvrdnje o nastanku Evanđelja točne. Tako ovaj članak uključuje niz poznatih tradicionalnih tvrdnji o Marku, koje se prikupljaju i procjenjuju ipak na posve nov način, a u svrhu novog prijedloga: Marko 16,8 idealan je završetak teksta ako ga žanrovski ne čitamo kao *evanđelje*, *bios* ili čak kao *popularni roman*, nego kao *prispodobu o nevjernim učenicima* koja potiče na nužnost kršćanskog svjedočanstva da "početak" Radosne vijesti o Isusu Kristu ima i svoj pravi evanđeoski završetak. Ova vježba ni na koji način ne umanjuje činjenicu da je Marko kanoniziran u svojem sadašnjem, dužem, obliku što ga doista čini evanđeljem, i ne želi oko toga

⁶ C. Clifton Black, *Mark: Images of an Apostolic Interpreter*. Minneapolis: Fortress, 1994., 82-83.

⁷ James D. G. Dunn, *Let John Be John*, u: *Das Evangelium und die Evangelien*. Peter Stuhlmacher, ur. Tübingen: Mohr Siebeck, 1983., 309.

polemizirati. Ipak smatram kako je uvijek korisno, koliko je god moguće, uložiti napor u prepoznavanje autorove izvorne nakane. Tako se otvaraju mogućnosti za bolju suvremenu recepciju teksta u Crkvi. *Sitz im Leben* za prvi Markov tekst lako bi se u našem čitanju mogao identificirati u rimskoj Crkvi, to jest u rimskim kršćanskim kućnim zajednicama, koje s Neronovim progonstvom i pogubljenjem kršćanskih vođa prolaze svoje prve dane iskušenja i za koje je pitanje svjedočanstva o Uskrsnome postala stvar života i smrti. Ako se možemo složiti s prevladavajućim mišljenjem da je Marko prvi pisao svoj tekst te da ga je vjerojatno napisao u Rimu kratko nakon smrti apostola Petra (a moguće i Pavla),⁸ nameće nam se nekoliko društveno-povijesnih situacija koje su mogle biti povodom Markova pisanja.

Prvo, Marko piše da ohrabri kršćane u okruženju u kojem je svjedočenje o Kristu postalo nepopularno, a možda i za život opasno. Lako je zamisliti kako je situacija u Neronovu Rimu mogla u Crkvi potaknuti strah, koji je naglo zakočio svjedočanstvo i rast zajednica. Marko piše kako bi ohrabrio kršćane na svjedočenje, jer su moć Dobre vijesti sami spoznali i doživjeli, a ona treba stići do svih ljudi. Ako k tome još dodamo i mučeničku smrt velikana i svecrkvenog autoriteta apostola Petra, kojem je Marko služio tih godina,⁹ onda je taj traumatski doživljaj još veći, kako za lokalnu Crkvu, tako i za cijeli kršćanski pokret. Kad bi se takvo stanje održalo, Radosna vijest o Kristu bila bi stavljena na kocku.

Nadalje, da Marko svoje slušateljstvo stavlja pred izazov poslušnosti Kristu nasuprot zastrašujućoj rimskoj vlasti, jasno je svim komentatorima. Ali Marko upozorava slušatelje na sljedeće: Svjedočanstvo koje su sami spremni dati sada i u ovim okolnostima jasno pokazuje je li sjeme Božje riječi u njima naišlo na dobro tlo (Mk 4) ili nije. Zakažu li u takvim okolnostima, bilo bi to kao da su žene došle na grob ono uskrsnje jutro, vidjele Uskrsloga, ali su se pobojale vojnika i farizeja te ostale uplašene i nijeme. Kakva bi to Radosna vijest bila?

Doda li se raspravi o žanru i treći, naoko nepovezan element, naša tvrdnja postaje još vjerojatnija: ne bismo li se trebali pitati odakle Marku ideja da smišlja nov žanr zvan *evanđelje*? S takvim se žanrom, smatraju bibličari, on prije nije susreo. Na mjestu je

⁸ Za našu argumentaciju ovdje nije presudno je li Marko pisao prije ili poslije Petrove smrti; dovoljno je pretpostaviti progonstvo kršćanske zajednice.

⁹ William Lane, *The Gospel of Mark*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans, 1974., 17-18.

stoga pitanje: ako Marko ne piše *evanđelje*, što bi mogao pisati? Za što on već ima predložak i koji bi mu žanr bio poznat? Prvi među mogućnostima i iznimno istaknut bio bi žanr *prisposode*, osobito ako se uzme u obzir tradicionalno vjerovanje da je Marko bio Petrov pomoćnik, a Petar Isusov učenik. Prisposode su bile popularan žanr u helenističkom okruženju, a Isus se rado njima služio. S tim u svezi zanimljiv je Markov specifičan naglasak na svrsi prisposoda u Isusovu učenju. On čak tvrdi da je Isus narodu poruku prenosio isključivo putem usporedbi (Mk 4,33-34). Ne bi, dakle, bilo neobično da Marko oponaša žanr koji je preko Petra naučio od Isusa i koji smatra tako značajnim.

Teškoća u našem prijedlogu je, dakako, u tome da zapravo još uvijek ne postoji usuglašenost kod definicije prisposode kao žanra, osobito ako se uzme u obzir da se palestinski judaizam Isusova vremena navodno nije koristio prisposodama.¹⁰ Oduvijek je stoga popularna rasprava o značenju prisposoda: imaju li one samo jedno značenje ili nekoliko značenja, jesu li dopuštena ili nisu dopuštena alegorijska tumačenja i slično.¹¹ No mi ćemo ovdje preskočiti tu problematiku i prikloniti se mišljenju kako u načelu prisposode imaju jedno značenje, kako bi postigle jedan cilj.¹² Od ovih rasprava za nas je važnije da se komentatori uglavnom slažu kako su prisposode u svojoj naracijskoj komponenti priče čija je primarna komunikacijska nakana uvući slušatelje u svoju radnju te ih iznenaditi neočekivanim zaključkom.

Britanski bibličar Conrad Gempf još značajnije ističe tu retoričku svrhu prisposoda. One su, po njemu, namjerno djelotvoran način komunikacije, jer slušatelja stavljaju pred odluku koju ovaj izbjegava. One zavode slušatelja i tjeraju ga na identifikaciju s određenim likovima i na očekivanje logičnog zaključka kakav ide u prilog njihovim predrasudama. Tom se identifikacijom slušatelj upućuje u klopku koja će ga tjerati na odluku koju nije želio donijeti, ali je nakon ovoga više ne može izbjeći. Uobičajena udobna neodlučnost slušatelja posve je narušena. Prema Gempfu, Isusova je prisposoda poput štapa kojim netko bocka djecu što sjede na uskom plotu. Narušavajući njihovu labilnu ravnotežu, tjera ih da se odluče, da padnu na

¹⁰ Usp. Joachim Jeremias, *The Parables of Jesus*. New York: Charles Scribner's Sons, 1972., 12.

¹¹ Parables u: Joel Green et al. ur. *Dictionary of Jesus and the Gospels*. Grand Rapids: IVP, 1996., 592 ss.

¹² Charles W. Hedrick, *Parables As Poetic Fictions: The Creative Voice of Jesus*. Peabody: Hendrickson, 1994., 2.

jednu ili drugu stranu.¹³ Gledajući tako, Marko je želio ne samo ispričati priču o Isusu nego je prije svega želio potaknuti svoje slušatelje na odluku. Zato Marko ne drži homiliju, nego se utječe žanru koji još učinkovitije tjera na iskorak.

Ako je Markovo evanđelje doista prisposodba tog tipa, osobe koje nam se nude za identifikaciju su, dakako, Isusovi učenici. Ta je skupina katkad u Evanđelju podijeljena na Dvanaesticu i na mnoštvo, ali, u načelu, bitna razlika među njima ne postoji kad se gleda na odnos prema Isusu. Svi su oni jasno odvojeni od Isusovih neprijatelja – farizeja i pismoznanaca. Radnja se odvija oko činjenice da učenici trebaju upoznati Isusa i vjerovati mu ako ga žele slijediti. To je nasljedovanje vrlo opasno jer, naposljetku, i sam je Isus u opasnosti od smrti dok vjerno izvršava volju Božju. Kroz cijelu priču učenici se dvoume i uvijek iznova padaju u nevjeru. U takvom čitanju Marko 16, 8 bio bi doista vrhunac prisposode i izazov: žene koje šute o fantastičnoj vijesti o Uskrsnome, nemoguć su završetak za one koji su se identificirali s učenicima kroz Evanđelje, koji žele vjerovati i koji očekuju opravdanje svojega junaka nakon poznate priče o uskrsnuću. Ne može se šutjeti o Uskrsnome, jer tada Radosna vijest o Isusu prestaje biti *radosna* vijest. Tako bi svrha Markova evanđelja u ovom čitanju postala posve jasna: Marko konfrontira slušatelje činjenicom da se zbog njihova ponašanja u ovoj kriznoj situaciji Uskrsli ne štuje, a moćna Božja priča o kojoj svjedoče već i proroci i Ivan Krstitelj, *Dobra vijest* o Sinu Božjemu, postaje beznadna priča s uznemirujućim završetkom.

Kako bismo potvrdili ovakvu tezu, valjalo bi odgovoriti na čitav niz pitanja i donijeti (a mislim da je to moguće) čitav niz dokaza, napose iz narativne kritike. Ipak, s obzirom na propisani opseg ovog članka, usredotočit ćemo se samo na jedan dio tih pitanja, pa predlažem da to budu stvari koje se tiču definicije žanra iz perspektive biblijske struke i značenja prisposoda za Markovo evanđelje.¹⁴

U tu ćemo svrhu dati pregled mišljenja s obzirom na definiciju prisposode, a potom i egzegetski proraditi četvrto poglavlje Evanđelja, budući da ondje Marko naglašava svoje gledište o važnosti prisposoda za Isusove učenike, a svoje slušatelje/čitatelje

¹³ Conrad Gempf. *Jesus Asked What He Wanted to Know*. Grand Rapids: Zondervan, 2003., 35.

¹⁴ S tim je u svezi plodno istraživati Isusov odnos prema "Židovima i herodovcima" i napose tzv. mesijansku tajnu, ali smatram da su to teme koje podcrtavaju našu tezu. Tako sam se odlučila za ovdje navedene elemente.

tjera da ozbiljno slušaju i čuju njegovu priču te da, slušajući, ipak progledaju i obrate se od svojega straha. Na kraju ćemo se osvrnuti na problematiku početka i završetka Evanđelja kao okvirnih elemenata Markove prispodobe te pokazati njihovo značenje za predloženo čitanje Marka.

1. ŠTO SU TO PRISPODOBE?

Parabola (ή παραβολή) je grčka riječ koja se doslovno može prevesti kao *usporedba*, *prispodoba*. No parabole u Novom zavjetu više su od poredaba, dijelom i zato što svoju snagu crpe iz hebrejske/aramejske mudrosne retorike. Ondje riječi *mašal/mathla* mogu obuhvatiti širok spektar figurativnog pa čak i puko poslovičnog materijala.¹⁵ Tako i Isusova izreka "Vi ste svjetlo svijeta" spada u parabole jednako kao i velike priče, poput one o milosrdnom Samarijancu u Luki 10. Za našu je tezu ovdje bitno primijetiti da parabole mogu biti cijele priče i da je vjerojatno kako ih žanrovski nije određivala dužina, nego način na koji komuniciraju s onime tko prispodobu sluša. Nasuprot Mary Ann Tolbert, a čini se i cijeloj jednoj tradiciji koja je u osamdesetima zaustavila razmišljanje o Marku kao prispodobi, ja ne mogu prihvatiti da nedostatak "dugih" prispodoba u sačuvanom grčko-rimskom povijesnom materijalu može biti kriterij za odbacivanje ideje dulje prispodobe.¹⁶ Ipak je na kraju Marko, još više nego druga evanđelja, vjerojatno prije svega govorni tekst, namijenjen recitiranju i slušanju u jednom komadu, pa time pitanje dužine ili kratkoće postaje relativno.¹⁷

No zaključak nije tako jednostavan, jer ni način tumačenja prispodoba nije bio jednoznačan, pa ni među ranim tumačima. Rasprave o načinu na koji se prispodobe trebaju tumačiti, nisu urodile jedinstvenim mišljenjem.¹⁸ Tako su rani crkveni pisci

¹⁵ J. Jeremias, *The Parables*, 20.

¹⁶ Mary Ann Tolbert, *Sowing the Gospel: Mark's World in Literary-Historical Perspective*. Minneapolis: Fortress, 1989., 57. Moj je pristup materijalu sasvim različit od potrage za *mesijanskom tajnom* kao primjerice John R. Donahue, *Jesus as Parable of God in the Gospel of Mark u: Interpretation* (1978) 32, 369-386.

¹⁷ Npr. William Shiell, *Delivering from Memory: The Effect of Performance on the Early Christian Audience*. Eugene: Wipf and Stock, 2011.

¹⁸ Na primjer, Warren C. Kissinger. *The Parables of Jesus: A History of Interpretation and Bibliography*. London: Scarecrow, 1979.

voljeli prisposode jer su im mogli dati duhovni smisao, a razlog za to nalazili su upravo u Marku 4,10-12.

Tek je Adolf Jülicher potkraj 19. stoljeća uvjerljivo predložio da prisposode trebaju biti shvaćene kao priče s jednim zapletom i jednom porukom.¹⁹ Tako je alegorijski pristup temeljen na Marku 4,10-12 stavljen pod znak pitanja. Ali što je s navedenom Markovom primjedbom o svrsi prisposoda u Isusovoj učiteljskoj službi koja tvrdi da je “tajna kraljevstva priopćena” učenicima, “a svima ostalima prispjeva uopće u usporedbama da ‘dobro gledaju, a ipak ne vide, da dobro slušaju, a ipak ne razumiju, da se jednoć ne obrate i da im ne bude oprošteno’”?²⁰ Jesu li usporedbe doista tu da zbune slušatelja i da mu ne dopuste razumijevanje Božjih nauma te tako spriječe obraćenje i oprost? Da je tako, svrhu bi Markova evanđelja trebalo tražiti u tome da zamračí ljudima *Radosnu vijest*, budući da je gotovo svako Isusovo učenje u Marku podcrtano nekakvom prisposodobom (7,14ss; 9,42-50; 10,25; 12,1-12; 13,28). Štoviše, i Isusova bi nakana bila sasvim suprotna onoj spasenjskoj, koju smo navikli od njega očekivati i koju Isus sam naviješta u Marku 1,15.

Joachim Jeremias predložio je da za razumijevanje spornog teksta u Marku 4,10-12 treba zamijetiti da se radi o vrlo ranom *logionu*, koji prvotno ne spada u kontekst prisposode o sijaću, a koji Marko umeće zbog vlastite nakane i nedovoljne svijesti da ἡ παραβολή ima u aramejskom i druga značenja.²¹ Jeremias starost *logiona* dokazuje na temelju citata iz Izaije 6,9 koji se koristi u Marku 4,12, a koji se u odabiru riječi podudara s *Pešitom* i *Targumom*, aramejskim dokumentima. Marko se tako za ovaj Isusov *logion* vjerojatno služio nekim prijevodom ovisnim o aramejskom. Pri tome bi se najprije primijetio paralelizam izražaja u Marku 4,11a i 11b, koji nema smisla ako *tajna* i *prisposoda* ne odgovaraju jedna drugoj: Ὑμῖν τὸ μυστήριον δέδοται τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ· ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται – Vama je dana *tajna*, onima vani *parabole*. Ta rečenica, zaključuje Jeremias, ima smisla samo ako vidimo da je ἡ παραβολή prijevod aramejske riječi *mathla*, što može značiti i *zagonetka*. Dakle, Jeremias predlaže da se, kako bi se istaknuo paralelizam i iskoristilo izvorno značenje riječi kakvu bismo našli u aramejskom, slobodno prevede stih:

¹⁹ A. Jülicher. *Die Gleichnisreden Jesu*. Tübingen: Mohr/Siebeck, 1899.

²⁰ Biblijski citati, ako nije drukčije naznačeno, citiraju se prema Bibliji Kršćanske sadašnjosti.

²¹ J. Jeremias, *The Parables*, 18.

“Vama je dana tajna kraljevstva nebeskog..., a onima vani sve je to zagonetka.”²²

No time i nismo mnogo riješili, jer stvarni je problem ovog teksta biblijski citat kojim se Marko služi. Naši prijevodi sugeriraju da oni vani dobivaju zagonetke, kako, i dok slušaju, ne bi čuli, i dok gledaju, ne bi vidjeli tajnu kraljevstva Božjeg. Jeremias kao rješenje predlaže da *ἵνα* u *ἵνα βλέποντες βλέπωσιν καὶ μὴ ἴδωσιν, καὶ ἀκούοντες ἀκούωσιν καὶ μὴ συνιῶσιν* ne treba razumjeti kao ono što uvodi svrhu, nego, naprotiv, kao uobičajenu formu za citiranje Pisma, skraćeno za *ἵνα πληρωθῆ* (“da se ispuni”), budući da Isus nastavlja citirati Izaiju 6,9.²³

Konačni je korak u Jeremiasovoj interpretaciji Marka 4,11-12 sama fraza *μήποτε ἐπιστρέψωσιν καὶ ἀφεθῆ αὐτοῖς* koja se uglavnom prevodi “da ne vjeruju i ne bude im otpušteno”. Jeremias pak objašnjava da je i *μήποτε* jednako nejasna kao i aramejska *dil-ma* kojom se prevodi. Ta grčka riječ može značiti *da ne bi*, ali i *ne bi li kako*, a aramejska uz to ima i značenje *osim ako*. Jeremias tome još dodaje da i rabinjska egzegeza uvijek rabi *osim ako* i podrazumijeva da će Bog oprostiti svom narodu bude li se pokajao.²⁴ Tako bi se Jeremias založio da se ovaj citat prevede sa: “Vama je dana tajna kraljevstva Božjeg, onima vani sve je to zagonetka, da (kako kaže prorok) dok gledaju ne vide; dok slušaju čuju, a ne razumiju, osim ako se ne obrate i ne bude im oprošteno.”

William Lane se umjesto kritici forme okreće literarnoj kritici spomenutog teksta i smatra kako je nepotrebno cjepkati Isusove izjave. Valja se prije svega usredotočiti na kontekst u kojem Isus to govori, a koji je obilježen farizejskom nevjerom i podmetanjem. Lane smatra kako Isus doista misli što kažu naši prijevodi, ali da se upozorenje odnosi na farizeje koje očekuje Božje nepraštanje. To su ljudi čije neprijateljstvo prema njemu u prva tri poglavlja raste i koji su već naumili da ga ubiju (Mk 3,6). Njihova je negativna reakcija već opisana u usporedbi.²⁵

Lane nas s pravom upozorava na kontekst u koji Marko smješta Isusov *logion*, ali valja se i upitati kako to onda u daljnjem tijeku Evanđelja Isusovi protivnici ne samo da dobro razumiju njegovo učenje nego ga razumiju i bolje od Isusova nutarnjeg kruga – samo što ga ne primaju (usp. Mk 12,12). Osim toga, da bismo doista

²² J. Jeremias, *The Parables*. 13-18.

²³ *Isto*, 17.

²⁴ *Isto*, 17.

²⁵ W. Lane, *Mark*. 156-157.

razumjeli što Marko smjera kad u cjelinu o Isusovu učenju, koju sastavlja gotovo isključivo od prispodoba, uključuje i ove Isusove napatke o njihovoj svrsi, moramo se izdići iz Isusova vremena u Markovu situaciju i upitati se nisu li te izjave urednički dodatci (pa i oni u obliku *logiona*) i prije svega poruka za neposredne Markove slušatelje? Zato Jeremiasove primjedbe za nas postaju iznimno važne. Smisao je prispodoba da budu zagonetke za *one vani* koje bi ih trebale potaknuti, ne bi li ih pokušali riješiti, unatoč tome što, kako kaže Pismo, “slušaju, a ne čuju i gledaju, a ne vide, ne bi li se obratili i bilo im oprošteno”. Jeremiasov naglasak na *logionu* u Marku 4,11-12 pokazao je njegovu izvornu neovisnost o prispodobi o sijaču. Marko 4,13 doista bi bio prirodan nastavak na 4,10. No Jeremiasov je zaključak neobičan kad tvrdi da Marko ne razumije aramejske konotacije za parabolu kao zagonetke, pa tako njegov umetak zapravo nema pravoga smisla, osim ove leksičke poveznice.²⁶ Jeremiasov je problem što u tradiciji *form*-kritičara, razumije evanđeliste kao puke kompilatore tradicije. Takav je stav, dakako, silno pojednostavnjen, jer Marko je urednik, a ne samo prikupljač tradicije. A taj je umetak nalik na tipični Markov *sendvič* u kojem on razbija priču, kako bi služila za pojašnjenje upravo zagonetne sredine.²⁷ U ovom slučaju, dakako, učenici su primjer onih koji slušaju, a ne razumiju, i bivaju prekoreni zbog nelogičnosti svojeg nerazumijevanja, jer, naposljetku, oni su dio Isusova kruga, a ponašaju se kao oni vani: “Ako ne razumijete ovu usporedbu, kako ćete uopće riješiti zagonetke?”

Marko time upućuje svojim slušateljima intenzivan poziv na bavljenje ovom prispodobom i još je potencira izravnim pozivom: “Tko ima uši, neka čuje”. Njegovi slušatelji trebaju pomno paziti na usporedbu, prepoznati ih i razumjeti s obzirom na svoj život. Poziva ih da se daju izazvati porukom, ne bi li pali na pravu stranu.

No pogledajmo поближе kako to Marko radi u četvrtom poglavlju pričom o sijaču.

2. MARKO 4 I SVRHA PRISPODOBA U EVANĐELJU PO MARKU

Prema komentaru o Isusovim prispodobama Arlanda J. Hultgrenova postaje vidljivo da Marko prenosi mnogo manje Isusovih

²⁶ J. Jeremias, *The Parables*.18; kritizira ga W. Lane, *Mark*. 157.

²⁷ R. T. France, *Mark*. 18-20.

prispodoba od drugih sinoptika.²⁸ Na prvi se pogled čini da su u Marku gotovo sve prispodobе ugurane u jedno poglavlje, ono četvrto, i da ih Marko ondje prikuplja bez nekog vidljivog kriterija. Premda općenito prate Markovu kronologiju Isusova života, ni Luka ni Matej ne prate redosljed njegovih usporedaba. Dakle, valja zaključiti da su već oni smatrali kako Markov redosljed Isusova učenja nije nužno kronologičan, a možda ni logičan, te da su slobodni taj materijal koristiti drukčijim redosljedom, pa čak i prema vlastitu izboru iz mogućih drugih izvora. To samo potvrđuje naš zaključak iz prethodnog dijela, po kojem smo na temelju *logiona* u Marku 4,11-12 ustvrdili da Marko namjerno urednički umeće neovisne Isusove izjave u ovu priču, a da je njegova nakana upozorenje slušatelja na važnost shvaćanja prispodoba u Isusovoj službi općenito, ali - u široj Markovoj prispodobi, ako stoji naša teza - i da Marko oponaša žanr umjesto da izmišlja novi. U ovome dijelu želimo pokazati da mjesto i izbor svih prispodoba i *logiona* u Marku 4 nisu slučajni te da je njihova kombinacija važna kao upozorenje za cjelovitu Markovu poruku slušateljima.

Pretpostavimo li da Marko piše veliku prispodobu o uplašenim i nijemim učenicima – kako bismo Evanđelje mogli nazvati ako ga čitamo kao prispodobu – prispodoba o sijaču ima zanimljivo mjesto u njoj. Zajedno s ostalim prispodobama u tom poglavlju, s neovisnim Isusovim *logionima* i s Markovim uredničkim komentarima, Marko 4 u naraciji služi kao pomoć Markovim slušateljima da se zamisle nad stanjem učenika, ali i nad vlastitim stanjem. Ako su zahvaćeni sjemenom Božje riječi (vjere u Isusa), onda to treba donositi *plod* svjedočanstva vjere u Isusa. Okolnosti ne smiju biti prepreka.

Do prispodobe o sijaču i četvrtog poglavlja Marko slušateljima daje presjek Isusove službe. Poslije ovoga povest će ih Isusovim putem i natjerati da se identificiraju s učenicima i njihovom reakcijom na Isusa. U dijelu Evanđelja koji slijedi nakon prispodobe o sijaču, zanimljiv su element dvostruke priče: Isus dva puta stišava buru na moru (4, 35-41 i 6, 45-52); dva puta hrani mnoštvo (6,34-43 i 8,1-9); dva puta objašnjava tko je velik u Kraljevstvu nebeskom (9,33-37 i 10, 35-45).²⁹ Kao i u prispodobi o sijaču, koju su trebali razumjeti jer su “unutra”, Isusovi učenici na svakom novom izazovu pokazuju nevjeru, kao da nisu

²⁸ Arland J. Hultgren. *The Parables of Jesus. A Commentary*. Grand Rapids: Eerdmans, 2000.

²⁹ Usp. R. T. France, koji ovo ponavaljanje istih/sličnih situacija objašnjava kao nevjeru učenika (R. T. France, *Mark*, 313-319).

doživjeli nijedno od čuda koje je Isus činio, i kao da ništa nije značilo vlastito iskustvo, kad su i oni iscjeljivali bolesne i izgonili zloduhe. Ti elementi u priči zamka su koju Marko gradi za svoje slušatelje. Tjera ih da osude Isusove učenike zbog nevjere; da im se čude. Završetkom Evanđelja u 16, 8 to stanje učenika postaje u Markovoj naraciji nesnošljivo, jer s ponašanjem zaplašanih žena pojam vjere gubi svaki smisao. To za Markove slušatelje postaje *locus* prepoznavanja vlastitog stanja. Njihova osuda žena koje su šutjele o Uskrsnome (ili pak, moguće, i slušateljevo negodovanje da se to tako nije dogodilo!) poziva ih na preispitivanje vlastite trenutne uloge u *Dobroj vijesti* u novim okolnostima straha.

Prispodoba o sijaču prvi je prekid uobičajene Markove žurbe kroz biografski materijal o Isusu. U samo tri poglavlja mi s Markom prolazimo Ivanovu službu, uhićenje i smrt, upoznajemo Isusove učenike, nazočimo brojnim čudima, ozdravljenjima i izvješćima o Isusovu poučavanju masa. Vidjeli smo mnoštvo koje oduševljeno slijedi Isusa i susreli farizeje koji su već "protiv njega stvorili odluku da ga ubiju" (Mk 3, 6). Čak postajemo svjesni i činjenice da Isusova obitelj ne spada u njegove sljedbenike, nego da smatra kako je on možda "izvan sebe" (3,21). Mnogi su opisivali taj Markov brzi narativni stil pa se ovdje nećemo dalje time baviti. Za nas je bitno primijetiti da na početku četvrtog poglavlja Marko predstavlja Isusa koji prvi put sjedi i poučava narod. Marko za tu prispodobu ostavlja neuobičajeno mnogo narativnog vremena, što neminovno upućuje na to kako i svoje slušatelje poziva da se zaustave te pozorno poslušaju što će biti poručeno.

Značenje prispodobe o sijaču razvidno je i po tome što mu Marko daje dvostruku funkciju *poveznice*³⁰ – njome zaključuje prethodni dio, koji bi se dao nasloviti "Isus svojom spasiteljskom službom stvara i učenike i neprijatelje", i uvodi novu cjelinu, u kojoj Isus izravno pokazuje svoju božansku moć i zahtijeva da ga se ispravno prepozna kao Mesiju, premda pritajenog, drukčijeg i osporavanog do progonstva (4,35-10,45). Prispodoba o sijaču nije samo tumačenje raznolikih reakcija na Isusa iz Nazareta, naoko običnog čovjeka, za kojeg ipak postoji drevno proroštvo da će "kristiti Duhom Svetim" (Mk 1, 8). Ona se zbog konteksta u koji je stavlja Marko, nameće kao presudno bitna za Marka ako je čitamo kao prispodobu, upravo kako je primijetio i William

³⁰ R. T. France takve odlomke naziva *bridge, passages*; R. T. France, *Mark*, 13.

Lane: "Prispodobе значајно осветљују ситуацију савременика, али и гледају мимо њих, к потпуној побједи Краљевства Бољјег."³¹

U tom je smislu zanimljivo kako Marko na prispodobu o sijaču veže prispodobu o svjetiljci na svijećnjaku. Drukčije nego u Matejevoj Propovijedi na gori, gdje je čitatelj pozvan biti svjetlo (Mt 5,14), Marko naglašava da se svjetlo koje svijetli ne sakriva. I još više, Marko inzistira da se ništa ne može sakriti, da će sve doći na vidjelo: "Što je sakriveno, sakriveno je da se objavi, i što je učinjeno tajno, učinjeno je da iziđe na javu" (4,21-23). Lane sugerira da Marko na svoj način ovdje govori o Isusu kao o svjetlu koje, premda sada prikriveno, valja jednom biti postavljeno na svijećnjak.³² Iako je za naše čitanje korisno i pitanje *mesijanske tajne* u Marku, jer problem i jest što Krist nije na odgovarajući način uzdignut u Crkvi kojoj Marko piše, ipak se veza s prispodobom o sijaču čini čvršćom negoli to vidi Lane. France će tu izjavu povezati s Markom 10,26, gdje se učenike poziva na hrabro svjedočanstvo, pa i pod prijetnjom progona zbog sličnog rječnika.³³ Tako možemo reći da usporedba o skrivenom svjetlu govori o neminovnom objavljivanju svega skrivenog i dobiva svoju snagu iz priče o sjemenu. Ona tako postaje prvo upozorenje Markovim slušateljima: Ako je zemlja dobra, sjeme mora proklijati i pokazati se. Ako se Krist ne pokaže u životu sljedbenika, na vidjelo će isplivati i činjenica da ta zemlja nije primila sjeme na pravi način.

Naoko nepovezanim drugim Isusovim upozorenjem Marko dalje izaziva svoje slušatelje: "Pazite na ovo što slušate! Kojom mjerom mjerite, onom će vam se mjeriti i nadodat će vam se" (4,24). Ako se prispodoba o sijaču pa onda i ovaj *logion* gledaju iz perspektive Marka 16,8, čini se da Marko zamjenicu τί rabi namjerno i da πώς (kao u Lk 8,18) nije opcija. Osuda kojom će Markovi slušatelji vjerojatno prosuditi žene, nijeme svjedokinje uskrsnuća, otvara mogućnost da je ova navodno neovisna uzrečica zapravo upozorenje. Oni koji će se na kraju Evanđelja uznemiriti i osuditi žene koje su se bojale iznijeti evanđelje, trebaju znati da i njih netko mjeri.

Iz onoga kako Marko opisuje Isusa u prva tri poglavlja Evanđelja ispada da je Isus čudan. Oni koji ga slijede zbog njegovih riječi i djela (i oni koji o tome slušaju), natjerani su da donesu odluku o tome što će misliti o Isusu. Je li on šarlatan, umobolnik,

³¹ W. Lane, *Mark*, 149.

³² *Isto*, 166.

³³ R. T. France, *Mark*, 209.

pa čak i heretik? Ili je Mesija, Sin Božji, koji dolazi krstiti Duhom Svetim? Prispodoba o sijaču otkriva dvojbe Isusovih učenika, ali i Markovih slušatelja, oko Isusova identiteta. Isus njome objašnjava da je on posijana Božja riječ, koja tek u slušateljima koji je primaju postaje vidljiva. Baš kao što zrno koje je bačeno u zemlju, mora, ako su uvjeti dobri, donijeti plod, tako i ljudi koji čista srca pristupaju Kristu, moraju donijeti rod vjere. Baš kao što u trenutku sijanja ne možemo reći hoće li sjeme donijeti rod, tako ne možemo odmah znati nakane srca ljudi koji slušaju Isusovu pouku i prate njegovu službu. No svrha je sjemena da postane vidljivo po rodu (4,21-33). Marko u idućim prispodobama razrađuje temu o sjemenu Kraljevstva Božjeg, opisujući moć sjemena Božje riječi. On inzistira da je i mehanizam rasta djelatan u sjemenu (4,26-29) i da ono samo raste već po zadanom rasporedu. Ako je na dobroj zemlji, nitko ga ne može zaustaviti. S druge strane, taj je potencijal i neshvatljivo velik, premda se može doimati malenim (4,30-32). Dakle, ako samo padne na plodno tlo, sjeme ne može drukčije negoli rasti, i to rasti do nezamislivih proporcija.

Ostaje da je jedini nepremostiv problem za sjeme Božje riječi kvaliteta zemlje na koju pada. Ako je zemlja utabana, neće moći primiti sjeme pa ni potencijal sjemena neće postati vidljiv. Ako je pak tlo plitko ili ako sjeme padne na tlo puno korova, neće moći rasti do ploda. Kvaliteta tla postat će vidljiva po tome kako sjeme napreduje i kako donosi ili ne donosi plod. Isusovim izravnim tumačenjem prispodobe slušatelji moraju procijeniti tlo na koje pada riječ. Oni to, naravno, mogu učiniti za one koje su dosad susreli u Evanđelju – rodbinu, učenike i farizeje – ali to će svakako ostati zadaća i dok slušaju nastavak Radosne vijesti o Isusu Kristu. Marko ih još upozorava neka, dok to čine, paze i na sebe – jer onom mjerom kojom budu mjerili, bit će i oni na kraju izmjereni. Drugim riječima, upozorava ih da im sprema klopku.

3. MARKO KAO PRISPODOBA

Ako se možemo složiti s Gempfom da je najučinkovitiji način, s obzirom na stanje u biblijskoj znanosti, da se žanr prispodobe definira kao poziv slušateljima na odluku i akciju, valjalo bi detaljnije pogledati i strukturu i sadržaj cijele Markove priče, odnosno hoćemo li je tumačiti kao prispodobu. To je postupak vrijedan monografije, u kojem bismo trebali proučavati važne segmente odnosa među likovima, narativne elemente poput

ponovljenog poziva onima “tko ima uši da čuje, neka čuje”, pa čak i značenje Markove *mesijanske tajne*. No kako smo ovdje omeđeni prostorom, moramo biti selektivni, pa ćemo se usredotočiti na rubne elemente priče, to jest na početak i završetak Markova evanđelja. Uz prisposobu o sijaču, koja bi bila motor priče, ovi će nam rubni kadrovi dati okvir za Markovu prisposobu o nijemim učenicima.

3.1. *Evanđelje Isusa Krista (1, 1-15)*

Što misli Marko kad svoju knjigu započinje riječima: Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ [υἱοῦ θεοῦ]. Καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἠσαΐᾳ τῷ προφήτῃ? Komentatori su složni. Gramatički, to je vrlo nekonvencionalno i neprecizno izražavanje. U tome nema ništa što bi nas navelo da mislimo kako čitamo evanđelje, osim same riječi εὐαγγελίον. No misli li Marko uopće na žanr?

Odgovor većine tumača bio bi da ne misli na to.³⁴ Ako nas, kako smo pretpostavili, vremenski okvir stavlja u sredinu šezdesetih godina prvog stoljeća, onda bismo značenje pojma *evanđelje* možda najbolje mogli pronaći u Petrovim poslanicama, možda i u Pavlovoj Poslanici Rimljanima, a ne, kako se često čini, u ranih crkvenih pisaca. Britanski novozavjetničar Howard Marshall predlaže da Markovo spominjanje tog pojma prije svega shvatimo kao ranocrkveno naviještanje spasenja: “Još to nije naslov za cijelu knjigu, bez obzira koliko rano odredili da se riječ *evanđelje* koristila za pojedinačne izvještaje o Isusovoj službi.”³⁵ Nasuprot mišljenju popularnih prijevoda, Marko vjerojatno nema nakanu prvi dio prvog retka smatrati samo naslovom svojeg djela, nego ima na umu smjestiti nagovještaj o Isusu Kristu u proročko vrijeme i odatle ga afirmirati. Mogli bismo prevesti: “Početak je radosne vijesti o Isusu kako naviješta prorok Izaija.” Glavni je razlog za ovu opciju taj što καθὼς u grčkom ružno zvuči kao uvod u glavnu rečenicu, ali i to što *početak* evanđelja Isusa Krista baš i nije smislen naslov za knjigu koja slijedi, jer Marko će naravno predočiti cijeli Isusov život.

³⁴ Bez obzira na provenijenciju, npr. R. T. France, *Mark*. 52; W. Lane, *Mark*. 44; Ben Witherington III. *The Gospel of Mark: A Socio-Rhetorical Commentary*. Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans, 2001., 69; N. Clayton Croy. *The Mutilation of Mark's Gospel*. Nashville: Abingdon, 2003., 121.

³⁵ Howard Marshall, *Luke and his Gospel*, u: *The Gospel and the Gospels*. Peter Stuhlmacher, ur. Tübingen: Mohr Siebeck, 1983., 293.

Ta uvodna rečenica – u Markovu stilu, lišena svih suvišnih objašnjenja – otvara čitav niz važnih pitanja, na koja slušatelj traži odgovore u tekstu što slijedi. To su pitanja poput: Što je zapravo Isusova *Dobra vijest* (ako genitiv prevedemo posvojno)? Ili, je li mislio *Dobra vijest o Isusu* (partitivni genitiv)? Koja je uloga *glasa* u toj Radosnoj vijesti? Kako je poziv *μετανοείτε και πιστεύετε εν τῷ εὐαγγελίῳ* (1,15) možda značajan za cijelo Evanđelje? Općenito, početak Markova evanđelja zbunjuje više nego što pridonosi razumijevanju Marka ako ga žanrovski slušamo kao evanđelje. Marko miješa biblijske autore, jer prvi citat kojim otpočinje pozivanje na Stari zavjet nije, kako tvrdi, iz Izaije, nego iz Malahije (3,1). Komentatori pretpostavljaju da Marko jednostavno kombinira te stihove, pretpostavljajući da oba naviještaju istu osobu – Ivana Kristitelja, novog Iliju, kao Isusova preteču. Moguće je i da se oslanja na rabinsku tradiciju koja u svojoj eshatologiji spaja ove citate.³⁶

No, nije li moguće i to da ovdje Marko već uspostavlja razliku između Božjeg izaslanika u Malahiji, kojeg je prepoznao kao “Gospoda koga tražite i anđeo Saveza koga žudite”, i Božjeg glasa u Izaiji, koji “viče” u pustinji (40,3). Naime, iz Markove je naracije razvidan sraz između općeprihvaćenog Ivana Krstitelja, proroka koji ostavlja dojam i krsti vodom za obraćenje, i Isusa iz Nazareta, naoko običnog čovjeka, ali potvrđenog Sina Božjega, koji krsti Duhom Svetim. William Lane u svojem komentaru upozorava na rabinsku tradiciju. Markov prvi citat tako bi zapravo bio *verbatim* preuzet iz Zakona (Izl 23,20), a svi su ti proročki citati odrana kombinirani i tumačeni u rabinskoj tradiciji kao eshatološka najava Ilije.³⁷ To pak ukazuje na to da je tema pustinje u Markovu prologu namjerno značajna. Ako u Izlasku 20,23 Bog svojem narodu obećava “anđela” koji će ga voditi kroz pustinju u prvom Izlasku, onda se opetovano obećanje u prorocima odnosi na eshatološki, novi Izlazak i konačno spasenje. Lane zaključuje kako ta kombinacija citata ima svrhu predstaviti za prolog tri bitna elementa: Glasnika, Gospodina i pustinju.³⁸ Glasnik i Gospodin sreću se u pustinji i tako proročka riječ o spasenju dolazi do svojeg ispunjenja.

Čini mi se, međutim, da je u Markovu prologu Glasnik mnogo manje naglašen negoli mu komentatori daju mjesta, a

³⁶ W. Lane, *Mark*, 46.

³⁷ W. Lane, *Mark*, 45-46.

³⁸ W. Lane, *Mark*, 46-47.

cijela se Markova knjiga od ovog svog početka usmjerava na pritajenog "Gospodina". Doduše, Glasnik je u početku najavljen kao veličanstveni Božji prorok koji nalazi velik broj poklonika (1,5), vjerojatno upravo zato što podsjeća na rabinsko tumačenje i na ekscentričnog proroka Iliju. Kroz usporedbu tog proročkog lika i nezapaženog, čak običnog Isusa iz poganske Galileje, koji dolazi na rijeku da ga Ivan krsti, Marko već upućuje na bitnu temu skrovitosti u Evanđelju. Iako se ne čini bitnim i velikim, Isus koji nije odmah vidljiv kao Mesija u sebi ima nevjerovatnu snagu za život – upravo onako kako smo to vidjeli za sjeme u prispodobi o sijaču. "Gospodin" se možda ne doima impresivno na prvi pogled, ali on ima snagu krstiti u Duhu Svetome, podignuti stvari na sasvim novu, božansku razinu. Dakle, iako je Ivan važan za priču i dodijeljen mu je – za Marka – nevjerovatno širok prostor (1,4-8), on je u prologu ipak sporedan lik, čija je narativna svrha upravo istaknuti Isusovu posebnost. Sve na Ivanu Krstitelju treba ukazivati na onoga Drugog, koji neće samo obaviti ritual i privremeno očistiti počinjeni grijeh, nego će uvesti eshatološko vrijeme sasvim druge kvalitete i biti Bog među ljudima u svoj svojoj sili. To je Radosna vijest. Poziv: "Obratite se i vjerujte u Radosnu vijest" (1,15) postaje temelj spasenja, i to ne samo za one koje Isus poziva u toj prvoj svojoj propovijedi, nego i prije svih u Markovoj zajednici. Ona je, u možda nametnutom joj sukobu s vlastima, počela sumnjati u moć svojega Gospodina. Isus joj se ne čini proročki moćnim.

No Marko upozorava: Moguće je i da Isusa vjerski i politički vođe neće potvrditi, ali on ipak ispunjava stara proroštva. Otajstveno je da osoba koja je "jedan od nas" i čiju rodbinu poznamo (Mk 6,3) bude očekivani Mesija. No spasenje je moguće jedino onima koji vjeruju tom pritajenom Mesiji. Dakle, za Marka u prologu, Isus je glavni lik priče koja će se dalje razvijati. On je glavni ne zato što izgleda proročki, što ga slijedi "sva Judeja i svi Jeruzalemci", niti zato što su njime oduševljeni pismoznanci. On je velik jer čini što nitko drugi ne može – "krsti Duhom Svetim". On donosi spasenje onima koji mu se prepuštaju u vjeri.

Opće je prihvaćena ideja o skrovitom Mesiji u Evanđelju po Marku i mnogobrojni su prijedlozi zašto Marko rabi taj motiv, osobito kad ga od početka kao Mesiju prepoznaju demoni. Meni se čini da se rješenje nalazi upravo u spletu prispodoba o sjemenu u Marku 4: Isus raste do prepoznatljivosti u onima koji su ga primili iako se činio neznatnim i unatoč patnji po kojoj je poznat. Zato je za cijelo Evanđelje značajan i Isusov poziv učenicima nakon najave svoga trpljenja:

Ako, dakle, tko želi ići za mnom, neka se odreče samoga sebe, neka uzme svoj križ i neka me slijedi! Tko, naime, hoće sačuvati svoj život, izgubit će ga. A tko izgubi život svoj radi mene i Radosne vijesti, spasit će ga. Što, dakle, koristi čovjeku ako dobije cijeli svijet, a izgubi svoj život? Tko se postidi mene i mojih riječi pred ovim preljubotvornim i grešnim naraštajem, toga će se i Sin Čovječji postidjeti kada dođe u slavi svoga Oca sa svetim anđelima (Mk 8, 34b-38).

Ako se ovaj poziv ne razumije samo kao Isusov poziv učenicima nego i Markovim slušateljima, Rimljanima, onda povijesne dvojbe rimskih kršćana u okolnostima burnih šezdesetih godina prvog stoljeća otvaraju nove perspektive poimanja Markova evanđelja. Markov Isus naviješta načela Kraljevstva Božjeg naglašavajući spremnost na "smrt sebi", figurativno, ali i sasvim doslovno.

Vratimo li se na pitanja s početka cjeline, možemo zaključiti: Božja je radosna vijest skrivena u Isusu, koji raste i postaje vidljiv ako njegova riječ padne na plodno tlo i bude prihvaćena od ljudi. Isusov je poziv ljudima, pa prije svega i Markovim slušateljima, da se pokaju zbog svoje nevjere te vjerom stvore prostor za rast Kraljevstva Božjeg.

3.2. *Marko 16, 8 kao vrhunac prispodobe o nijemim učenicima*

Ako tako čitamo i samo ove bočne kadrove Markova evanđelja, Marko 16,1-8 otvara se kao pogodan završetak priče koja povijesni materijal koristi za prispodobu, kako bi učenike potaknula na promišljanje o njihovoj ulozi u Božjoj radosnoj vijesti u Isusu Kristu. Naime, ako se u priči pokušavamo poistovjetiti s učenicima – a mislim da Marko kao narator upravo to želi od svojih čitatelja – frustrirat će nas njihova neodlučnost i nevjera. Učenici više ne vjeruju nego što vjeruju, i na kraju ga se svi odriču (14,66-72).

Komentatori su primijetili da je i sama Markova priča o Kristu vrlo problematična i nije nimalo nalik na poznate priče o junacima.³⁹ Onaj koji je na početku pritajeni Mesija, umjesto da se sve više otkriva kao moćni Bog, postaje tragičan lik u priči. Stari svijet poznaje narativnog junaka protiv kojega se urotio

³⁹ B. Witherington, *Mark 42-43*, premda je on ustvrdio da Marko nikako nije mogao završiti evanđelje sa 16,8. Valja, međutim, primijetiti da on ovdje argumentira, nasuprot svojoj početnoj tvrdnji kako se u riječi *εὐαγγέλιον* ne radi o žanru, ipak iz žanra. Marko je morao znati kako je završila priča o Isusu i svakako bi, u maniri antičkih pisaca, trebao obraniti svog junaka, pa makar i posthumno, kao Plutarh Cezara (*Cezar*, 69.2-5).

svijet, no te pripovijesti uvijek zahtijevaju sretan završetak i junakovo opravdanje. Sva njegova djela postaju javno priznata, a njegovi neprijatelji bivaju raskrinkani i kažnjeni. U Markovoj priči, međutim, junak nije javno rehabilitiran. Isus biva lažno optužen, sudi mu se, izvrgnut je poruzi i na kraju ubijen. Samo rijetke sitnice u priči ukazuju na to da za Isusa ovdje nije kraj. Tu je stotnikovo priznanje pri Isusovoj smrti: "Uistinu, ovaj čovjek bijaše Sin Božji!" (15, 39). Tračak nade Marko pokazuje u ženama koje su, mimo svakog očekivanja, kod križa (15, 47) i koje paze kamo ga polaže Josip iz Arimateje (15, 47). No, u načelu, priča postupno raste k tragičnom kraju.

I što se priča više intenzivira u tragediji, Markovi slušatelji, kršćani u Rimu, željnije očekuju poznati rasplet. I oni poput nas znaju priču o Uskrsnome. Kad će već jednom Marko početi govoriti lijepo i nadnaravne stvari o Mesiji koji pobjeđuje smrt? Napoljetku, Marko dobro počinje poznatu perikopu uskrsnjeg jutra: "Kada prođe subota, Marija iz Magdale, Marija, majka Jakovljeva i Saloma kupe miomirisa da odu pomazati Isusa. I vrlo rano prvoga dana sedmice dođu na grob s izlaskom sunca" (16,1-2). Nade su slušatelja obnovljene. Ne može se Radosna vijest o Isusu završiti tom strašnom i nepotrebnom smrću božanskog junaka koji je činio samo dobro i prijateljima i neprijateljima.

No Marko staje i prenosi samo nekoliko šturih činjenica o Uskrsu. Nema trijumfa u toj uskrsnjoj priči. Ne trese se zemlja. Kamen je odvaljen od groba. Isusa nema, a neki "mladić" prenosi ženama najradosniju vijest: "Vi tražite razapetog Isusa Nazarećanina. Uskrsnuo je! Nije ovdje. Evo mjesta gdje ga položili" (16,6). Zatim ih zadužuje da poruku o tome kako će Isusa vidjeti u Galileji, prenesu apostolima i posebno Petru. Slušatelj ostaje zapanjen reakcijom žena, od kojih je jedino mogao očekivati *Radosnu vijest*. "A one iziđoše i pobjegoše od groba, jer ih obuze strah i trepet."

Ni jedan evanđelist nema takav završetak priče, a i Marku je vrlo rano nadodan *pravi* završetak: Naravno, žene su bile oduševljene novošću o Uskrsu. Žene su pohitalo obavijestiti učenike. Vijest o Uskrsnome pukla je po cijeloj zemlji i raširila se po svijetu. Slažem se s Benom Witheringtonom u tome da i Marko poznaje *pravi* završetak priče o Isusu. Ali Marko ovdje samo posredno piše priču o njemu. On se služi evanđeoskim materijalom o Isusu, ali ne daje, kako je već i Papija primijetio, pravu sliku povijesnog Isusa. Marko se koristi građom o Isusu tako da navodi slušatelje na začuđenost, pa možda i bijes: Vijest o Mesiji ne može

ostati neobjavljena! Ona se mora prenositi. Nema straha koji bi mogao pobijediti vijest o Uskrsnome, o Mesiji pobjedniku. Nema ni razloga za strah kad je u pitanju Mesija.

Zapravo, uopće ne čudi što je tako rano u povijesti Crkve dodan *pravi* završetak na ovaj Markov izazovni narativni konstrukt, te je tako od njega stvoreno *pravo* evanđelje. U novije vrijeme, kad se samo čita Marka rascjepkanog na perikope i retke, teško se uživjeti u efekt djela koje je pisano da bi se recitiralo i slušalo. Pa ipak, mislim da je i danas vrijedno podsjećanja da priča o Isusu ne može i ne smije završiti sa 16,8. Upravo u nestalnim i opasnim vremenima svjedočanstvo o Uskrsnom Gospodinu ne smije se zanijekati. Bez njega nema *radosne* vijesti.

ZAKLJUČAK

U ovome smo članku pokušali predstaviti temeljne kadrove jednog čitanja Evanđelja po Marku koje bi nas navelo pomisliti da Marko nije pisao evanđelje, nego da je, po uzoru na Petrove propovijedi i Isusovo naučavanje, od početka vjerojatno htio stvoriti prispodobu kojom bi natjerao svoju zajednicu na hrabro svjedočenje u teškim vremenima. Za takvo smo čitanje pretpostavili da je Marko pisan, kako to navodi tradicija, sredinom šezdesetih godina prvog stoljeća u Rimu.

Najprije smo se pozabavili definicijom prispodobe, a zatim pogledali ključno Markovo četvrto poglavlje i značenje koje Marko pridodaje prispodobi o sijaču i Isusovim prispodobama općenito. Isus je, kaže Marko, svojim učenicima sve govorio u prispodobama “kako su mogli razumjeti”. Zaključili smo da se Marko 4 može razumjeti kao ključno poglavlje za Markovu “Veliku prispodobu o nijemim učenicima”, jer upozorava čitatelje da sve skriveno mora izaći na vidjelo – bilo to mesijanstvo Kristovo kroz uskrsnuće ili učenička vjera kroz hrabro svjedočanstvo. S druge strane, Marko svoje slušatelje poziva, koristeći se Isusovim *logionom*, da paze kako prosuđuju druge, jer će i njima tako biti suđeno. To je upozorenje opravdano, jer Marko tako plete priču da su slušatelji natjerani osuditi učenike zbog nevjere, a vrhunac te osude biva osuda žena, koje ne govore o uskrsnuću jer se boje, i tako sprječavaju da vijest o Isusu postane *Radosna* vijest. Markova je prispodoba postavljena tako da su slušatelji sami sebe osudili, jer *Radosna vijest* u Rimu sada ovisi o tome koliko su oni spremni na hrabro svjedočanstvo. Nema *Radosne vijesti* o Isusu Kristu ako oni

koji su s njim nemaju hrabrosti proći s njime putem patnje, pa možda i smrti, putem hrabrog svjedočanstva o njegovom skrovitom mesijanstvu, koje postaje vidljivo u životima ljudi koji ga susreću i koji se nadnaravno mijenjaju njegovom prisutnošću.

BECAUSE THEY WERE AFRAID ... MARK 16:8
AS A TYPICAL ENDING OF A PARABLE

Summary

This paper proposes a reading of Mark's Gospel as a parable and shows how this can account for the 'unfortunate' ending in 16:8. Such a reading suggests that Mark intended, copying Jesus' teaching style, a genre he knew, and did not venture to invent a new genre. The purpose of such a document is easily seen in Mark's traditional setting in the anti-Semitic (and anti-Christian) Rome in the mid- sixties of the first century. The Christian community in Rome is challenged to silence its testimony for fear of Caesar.

Aware of the fact that such a proposal should (and can) be argued more broadly, I have chosen only three structural elements of Mark to show how they contribute to Mark as parable. First, we look at Mark 4 as Mark's proposal and warning that his hearers should beware of parables. The Prologue suggests that the beginning of the 'good news' will not end favorably if Mark's hearers do not repent and believe it. Finally, the short concluding Resurrection paragraph is understood as the parable's punch line: those who are rightfully upset about such an ending to the Jesus story should look at their own lack of courage to testify to the risen Lord.

Key words: *The Gospel of Mark; Mark 16:8; Parables; The Parable of the Sower; Gospel; Testimony.*